

СУЧАСНІ ПЕДАГОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Рожкова Анастасія Сергіївна

студентка 3 курсу СО хореографія

Бердянський державний педагогічний університет, Україна

Науковий керівник Качерова Ольга Георгіївна

Старший викладач

Бердянський державний педагогічний університет, Україна

У сучасному світі гідний співробітник, колега по роботі, творчості, бізнесу з високим рівнем соціалізації, здатний працювати в колективі та виконувати найскладніші завдання, а також емпатичні батьки, партнери у особистих стосунках неможливі без високого рівня їх емоційного інтелекту. Розвиток емоційного інтелекту сприяє поліпшенню якості життя сучасної людини, створює комфортну емоційну атмосферу у сім'ї, на роботі, в іншому соціальному спілкуванні. Високий рівень розвитку емоційного інтелекту неодмінно позначиться на всіх життєвих досягненнях людини. Емоційне інтелект людини - це турбота про своє емоційне здоров'я, а саме це турбота про своє життя загалом. У психічному житті дитини перші зв'язки із соціальним середовищем здійснюються саме завдяки емоціям, на основі чого й відбувається розумовий розвиток [1].

Важливо розуміти, що розвиток емоційного інтелекту – це процес, який продовжується протягом усього життя. Науковці зазначають, що «для дітей молодшого шкільного віку оптимальний рівень емоційного інтелекту характерний такими показниками: самостійно ідентифікує власний емоційний стан у знайомих та незнайомих ситуаціях; намагається зрозуміти емоційний стан інших близьких людей; має розвинуті рефлексивні здібності; уміє аналізувати мотиви вчинків інших людей; самостійно контролює власний емоційний стан; використовує різні способи досягнення мети відповідно до ситуації; виявляє наполегливість у досягненні мети; застосовує отриману інформацію про емоції інших людей у спілкуванні з ними; має стабільний позитивний настрій незалежно від того, с труднощі чи їх нема; має стійку внутрішню настанову на комунікацію; виявляє стійке емпатійне ставлення до людей довкола себе» [2].

Сучасна педагогічна наука передбачає певні стратегії у розвитку емоційного інтелекту дитини. Розглянемо кілька стратегій формування емоційного інтелекту у дітей молодшого шкільного віку.

Розвиток самосвідомості. Самосвідомість - це здатність розуміти емоції, дізнаватися, як вони впливають на життя людини, а також впізнавати сильні та слабкі сторони особистості. Самосвідомість допоможе краще розуміти свої та чужі реакції на різні ситуації.

Зі вступом дитини до школи її самосвідомість набуває нового рівня, проявляється як внутрішня позиція. Учень починає самовизначатися як суб'єкт навчальної діяльності, у нього формується Я-образ - результат усвідомлення глибинної суті людини, що дає змогу відрізнити себе від інших людей (такої, яка успішно або не успішно навчається, яку хвалять чи карають, з якою хочуть або не хочуть товаришувати). У молодшому шкільному віці значно розширюється сфера

соціальних контактів дитини, що неминуче впливає на її первинну Я концепцію - сукупність настанов щодо себе.

Школа сприяє самостійності учня, його емансипації від впливу батьків, надає йому широкі можливості для вивчення навколишнього (фізичного і соціального) світу. Дії школяра, порівняно з діями дошкільника, набувають набагато важливішого для нього значення, оскільки він уже змушений сам відповідати за себе. У молодшому шкільному віці вже оцінюють інтелектуальні, соціальні й фізичні можливості дитини. Унаслідок цього школа стає джерелом вражень, на основі яких починається розвиток самооцінки дитини. Тут її досягнення та невдачі набувають офіційного характеру, постійно фіксуються і стають публічними. Це ставить перед необхідністю прийняти дух оцінного підходу, який з тієї пори пронизуватиме все життя.

У роботі з молодшими школярами важливо враховувати їх оптимізм, здатність бачити в собі передусім добре, високу самооцінку. Щоб їх прагнення зберегти позитивний Я-образ, право на високу самооцінку не перетворилося на гальмо розвитку особистості, не стало джерелом необґрунтованих домагань, слід дбати про гармонію між тим, до чого вони прагнуть, на що претендують (оцінка, ставлення тощо), та їх реальними діями, тобто змістом і способом вияву активності в житті. Саме тому велике значення слід надавати формуванню правильної самооцінки дитини при підготовці її до школи, у процесі адаптації до систематичного навчання.

Успішність навчання школярів та їхні уявлення про себе взаємопов'язані. Успіхи в навчанні сприяють розвитку самооцінки молодшого школяра, а самооцінка впливає на рівень успішності через механізми очікувань, домагань, мотивації та впевненості у своїх силах. Низька самооцінка підриває впевненість у своїх силах і формує низький рівень домагань і очікувань, а низька успішність знижує самооцінку. Становище таких учнів серед ровесників, як правило, буває проблематичним для них. Завдання вчителя полягає в залученні дітей із заниженою самооцінкою до різноманітних видів діяльності, що допоможе їм набути впевненості у власних силах.

Правильна самооцінка стимулює навчальну активність молодших школярів, їхнє прагнення поліпшувати досягнуті результати, бути на рівні вимог учителя. Внаслідок створення сприятливої моральної атмосфери у школі, чуйного і водночас вимогливого ставлення до дитини вчителів і батьків, позитивного досвіду школяра у навчальній діяльності у структурі його Я-образу закріплюються суспільно значущі властивості, зростає роль мотивації, спрямованої на підвищення рівня поваги до себе як суб'єкта навчання, встановлюється узгодженість між його домаганнями та можливостями.

Розвиток самоконтролю. Самоконтроль - це здатність керувати своїми емоціями, думати про них і приймати рішення, зберігати спокій у складних та конфліктних ситуаціях, ефективно справлятися зі стресом.

Зі вступом до школи змінюється весь устрій дитячого життя, змінюється режим, складаються певні відносини з оточуючими людьми, перш за все з учителем і учнями. У цьому віці діти охоче і з інтересом опановують нові знання, вміння, навички і набувають досвід. Їм хочеться вчитися правильно і красиво писати, читати, рахувати. Поки вони тільки вбирають знання й цьому дуже сприяє вразливість молодшого школяра. На сучасному етапі початкової школи пріоритетною метою навчання є всебічний розвиток особистості школяра. Особистісний розвиток молодшого школяра співвідноситься з формуванням його самосвідомості, важливою і невід'ємною частиною якої є сформованість самоконтролю.

Існує тісний взаємозв'язок між самоконтролем та розвитком учнів. Це зумовлено тим, що при виконанні контрольних дій задіяні всі психічні процеси.

Шкільний період має принципове значення для соціального дозрівання людини, для становлення її як особистості. З цим етапом онтогенезу пов'язані і найбільш характерні моменти у формуванні самоконтролю. Самоконтроль і розвиток дитини обумовлені навчанням. Процес формування самоконтролю дитини починається з усвідомлення результатів своїх дій та вчинків. Спочатку дитина усвідомлює результати дій, які стосуються тільки сфери самообслуговування та колективних ігор, але з набуттям дитиною життєвого досвіду, вона починає осмислювати ще й способи досягнення результатів.

Починаючи з першого класу, діти починають опановувати самоконтроль своєї навчальної поведінки. Вони навчаються правильно сидіти; піднімати руку; збирати портфель; опановують правила поведінки в класі. Після адаптаційного періоду, вчитель спрямовує самоконтроль саме на навчальну діяльність, наприклад, дотримання правил правопису (витримування правильного нахилу та необхідної відстані при написанні цифр) Тому самоконтроль розглядаємо як структурний компонент будь-якої навчальної діяльності, який включає в себе уміння дитини перевіряти правильність і не правильність виконання кожного кроку власної діяльності: прогнозувати її мету; ускладнення які можуть виникнути при її досягненні; планувати шляхи досягнення мети; діагностувати правильність виконання кожного її етапу; оцінювати досягнуте.

Розвиток соціальної компетентності. Соціальна компетентність - це здатність розуміти емоції інших людей, встановлювати контакти та налагоджувати стосунки. Слід розвивати соціальну компетентність, покращувати навички комунікації, у тому числі вміння слухати та встановлювати контакти, практикувати емпатію, тобто намагатися поставити себе на місце іншої людини та зрозуміти її почуття.

Одним з основних завдань сучасної школи є підвищення якості навчання. Але світ, в якому ми живемо, дуже складний. І гармонійне життя в ньому вимагає від особистості належного рівня соціальних знань, умінь, навичок, виробленої ціннісної позиції, тобто вимагає від неї набуття соціальної компетентності.

Ключова соціальна компетентність – це система знань, умінь, ставлень, ціннісних орієнтацій та поведінкових компонентів, необхідних для існування в соціумі. При цьому соціальна компетентність передбачає як достатній рівень вміння будувати партнерські стосунки, здатності до кооперації на рівноправній основі, так і достатній рівень комфортності, аби не йти в розріз з вимогами суспільства.

Соціальна компетентність вимагає від особистості як принциповості, вміння відстояти власну думку, протистояти небажаному впливу, так і толерантності, і вміння пристосовуватися, і, більш того, ефективно діяти в соціальних умовах, що постійно змінюються; вимагає як досить високого рівня оптимізму, що надає віру в успіх, так і достатнього рівня песимізму, який надає змогу реально оцінити себе та свої знання, щоб уникнути зайвої ейфорії, змушує ліквідувати прогалини в знаннях та вміннях, що гальмують справу. Тому на сьогоднішній день ця тема є досить актуальною.

Молодший шкільний вік - це перший період системного залучення дитини до життя в суспільстві. Саме в цей період відбувається ціла низка особистісних утворень, необхідних для формування соціальної компетентності. За твердженням Н. Бібік, соціальна компетентність передбачає здатність жити в соціумі (ураховувати інтереси й потреби різних груп; дотримуватись соціальних норм і правил; співпрацювати з різними партнерами), а також адекватно виокремлювати, ідентифікувати, фіксувати та аналізувати коло питань на перетині всієї системи соціальних відносин суспільства і людини. Для успішної соціалізації молодших школярів потрібні такі умови, які б

забезпечували їм можливості критично переосмислювати і відбирати те, що пропонує соціум. Головне – це набуття учнем соціального досвіду, який буде впливати на його дії, вчинки, на формування його бажань та інтересів, спрямовувати або стримувати його активність, тобто впливати на свідомість.

Шляхи реалізації соціальної компетентності:

- здійснення системи класних і позакласних виховних заходів;
- використанням активних видів роботи, методів і прийомів, наповнених цілеспрямованою вмотивованою активною діяльністю учнів спільно з батьками та представниками громадськості;
- створення та впровадження моделі класного самоврядування;
- співпраця з групою продовженого дня;
- здійснення соціальних проектів (індивідуальних і колективних);
- організація тісної взаємодії у трикутнику «вчителі – учні - батьки»;
- проведення моніторингових досліджень.

Одним з найперспективніших шляхів формування в учнів соціальної компетентності є застосування активних форм і методів навчання, впровадження яких забезпечує поєднання активної інтелектуальної і практичної діяльності дітей: етичні бесіди з елементами інсценізації, драматизації, ігри, аналіз ситуацій морального змісту, власного досвіду, система тренінгових вправ, колективні творчі справи. При цьому важливо опиратися на емоції дітей. Це дає можливість учням відчувати духовне задоволення від гарного вчинку, зрозуміти наскільки принижує людину негідна поведінка, які гіркі переживання виникають у того, кому нанесли образу. Для того, щоб засвоєні учнями соціальні знання не залишалися на рівні формальної обізнаності з нормами поведінки, а втілювалися в життя, на уроці варто створити такі ситуації, щоб дитина відчула необхідність застосувати знання на практиці, збагачувала свій практичний досвід.

Активні форми і методи навчання та виховання дозволяють вирішувати наступні завдання:

- активне включення кожного учня в процес засвоєння учбового матеріалу;
- підвищення пізнавальної мотивації;
- формування навичок успішного спілкування (уміння слухати і чути один одного, вибудовувати діалог, ставити питання на розуміння);
- розвиток навичок самостійної учбової діяльності: визначення провідних і проміжних завдань, уміння передбачати наслідки свого вибору, його об'єктивна оцінка;
- виховання лідерських якостей;
- уміння працювати з командою і в команді;
- переймати на себе відповідальність за спільну і власну діяльність по досягненню результату.

Розвиток емпатії. Емпатія - це здатність розуміти та відчувати емоції інших людей. Щоб розвивати емпатію, треба ставити себе на місце інших людей і розуміти, як вони почуваються. Важливо розуміти, що емпатія не означає згоду з чужою думкою, а лише вміння розуміти та поважати її. Найважливішим компонентом емоційного розвитку дитини шкільного віку є розвиток емпатії, а саме - здатності до співчуття і розуміння переживань та емоцій інших людей. Дитина, у якого розвинена емпатія, завжди увійде в положення тієї чи іншої людини і запропонує йому свою допомогу.

Емпатія, як невід'ємна складова самосвідомості допомагає людині збагнути потреби та особливості поведінки іншої людини. Емпатія сприяє розвитку

суспільства, адже є важливою умовою прийняття людьми одне одного попри несхожість зовнішності, інтересів, уподобань, особливостей характеру та поведінки, тобто вона є частиною механізму змін, привнесення нового. Таким чином, емпатія створює підґрунтя для задоволення потреб у прийнятті та самореалізації особистості, необхідних для успішної соціальної адаптації

Управління своїми емоціями. Вміння керувати своїми емоціями – це ключовий елемент емоційного інтелекту. Щоб керувати своїми емоціями, необхідно розуміти, як вони впливають на особистість та інших людей.

Томас Лікона, розмірковуючи про способи виховання характеру, зауважує: «Ми повинні себе контролювати свої бажання і пристрасті, — щоб правильно взаємодіяти з іншими людьми. Потрібна воля, щоб тримати емоції під контролем розуму» [3].

Вияв своїх емоцій. Важливо розуміти, що емоції - це природна реакція певні ситуації, і прояв емоцій перестав бути ознакою слабкості. Вчити не соромитися висловлювати свої емоції, проте важливо робити це адекватно і не порушувати кордонів інших людей.

Звернення уваги на мову тіла. Мова тіла – це важливий аспект емоційного інтелекту. Спостерігати за язиком тіла та вчити його використовувати на свою користь. Наприклад, посмішка може зробити людину більш привабливою і доброзичливою, а пряма постава може покращити її впевненість у собі.

Практика та тренінг емоційної грамотності. Емоційна грамотність - це здатність розпізнавати та виражати емоції, а також розуміти, як вони впливають на інших людей. Щоб стати більш емоційно грамотним, треба вивчати різні емоції та їх прояви, а також практикувати вираження емоцій у різних ситуаціях.

Таким чином, стратегії досягнення високого рівня емоційного інтелекту в учнів початкової школи відповідають найсучаснішим вимогам психології та успішно вирішують завдання становлення особистості дитини.

Список використаних джерел:

1. Нова українська школа: теорія і практика формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи / авт.-уклад.Тетяна Котик. Тернопіль, Астон, 2020. 192 с.
2. Розвиток емоційного інтелекту в закладі загальної середньої освіти / авт.-уклад. Г. І. Савонова. Лисичанськ, 2021. 70 с.
3. Гоулман Д. Емоційний інтелект/ Пер. з англ.. С.Л. Гумецької. Х.:Віват, 2019. 512.